

Ajan ja kehityksen vaatimukset

Kansakoulun oppiaineet sanasodan kohteena itsenäisyyden alun Suomessa

KOULUSTA ON KESKUSTELTU maassamme viime vuosina poikkeuksellisen paljon. Eniten median huomiota on herättänyt perusasteen PISA-tutkimuksesta saama positiivinen tulos. Tämä tieto on auttanut kouluun kohdistunutta muutakin julkisuutta. Kouluväki on yleensä ollut mielissään huomion kohteena olemisesta, mutta se haluaisi keskusteltavan asioista syvällisemmin itse asianosaisten kanssa ja tutkittavan sekä tulkittavan laajemmin myös positiivisten koulusaavutusten syitä. Joka tapauksessa PISA-keskustelu on auttanut kouluun kohdistunutta lööppijulkisuutta. Yleissivistävien koulujen ja yliopistojen opetussuunnitelmien jatkuva muuttaminen on myös kiinnostanut julkista sanaa.

Uusi opetussuunnitelma ja tuntijako tuli viimeistään voimaan kaikissa perusasteen kouluissa syyslukukauden 2006 alussa. Uudistus on painottanut luonnontieteitä, kieliä sekä työ- ja talouselämää. Tämän vuoksi koulussa on mahdollisuus opiskella entistä enemmän kieliä, matemaattisia aineita, yhteiskuntaoppia ja terveystietoa. Painotusten muuttamista poliittiset päättäjät ovat perustelleet talouselämän globalisoitumisella ja teknisen osaamisen tarpeella.

Toisaalta esteettisten ja eettisten oppiaineiden edustajat kokevat kärsineensä tappion, koska näiden aineiden perustuntimääriä on joko vähennetty tai arvostusta ei ole lisätty. Varsinkin taideaineita ja uskontoa puoltaneet ovat sitä mieltä, että hyödyt on

nähtävä laajemmin kuin suoran välineellisyyden ja käytännön kannalta. Maamme kasvatushistorian ottaminen mukaan tähän keskusteluun antaa oivan täydentävän näkökulman.

Kasvatuksen ja koulutuksen historia voi auttaa keskustelijoita havaitsemaan paralleelleja eri aikakausien opetussuunnitelmakeskustelujen välillä ja tätä kautta ymmärtämään keskustelujen argumentointia ja tavoitteita. Mitkä oppiaineet esimerkiksi oppivelvollisuuden alkuaikoina herättivät eniten julkista keskustelua ja mistä syystä?

Lehdistön oppiainekiinnostus

Julkisella oppiainekeskustelulla tarkoitetaan tässä kirjoituksessa maamme johtavien sanomalehtien ja opettajien ammattilehtien palstoilla käytyä debattia kansakoulun opetussuunnitelmista sekä tavoitteista. Aiheen kannalta on tärkeää tutkia itsenäisyyden alun kansakoulupolitiikan ja kasvatuseräjäytelmän muotoutumista. Ensin mainittua aluetta olen jo selvittänyt ennen muuta tutkimuksessani Sivistyksen kylvö (Männistö 1994), jonka tietoa nyt täydennän ja tulkitsen. Jälkimmäisen alueen keskeisenä lähteenäni on filosofian tohtori Hannu Syväojan (2004) perusteellinen teos *Kansakoulu – suomalainen kasvattaja*.

Johtavat viisi sanomalehteä (Hufvudstadsbladet, Helsingin Sanomat, Ilkka, Suomen Sosialidemokraatti ja Uusi Suomi) kirjoittivat yhteensä 1 433 kertaa kansakouluasioista vuosina 1918–1939, useista aiheista siis monta kertaa. Näistä oli puhtaita oppiainekirjoituksia 84, jotka jakaantuivat siten, että uskontoa ja siveysoppia käsiteltiin 34 ja muita oppiaineita 50 kertaa. Lisäksi kansakoulun maanpuolustuspolitiikkaa käsiteltiin 14 eri kertaa. (Männistö 1994, 94–95.) Siis yhteensä näitä oppiainehaiheita oli 98 eli lähes saman verran kuin muitakin keskeisiä aiheita (kustannusten säästäminen, kielipolitiikka, oppivelvollisuus, valtion ja kuntien koulurasitus). Luvuista voi jo päätellä, että lehdillä oli mielenkiintoa muitakin kuin talousasioita kohtaan. On syytä

myös tutkia, mitä oppiaineita ja -aiheita lehdet painottivat ja mitkä tekijät saivat ne tuomaan esiin omat kantansa.

Maanpuolustus

Nuori vähäväkinen Suomi rakensi maanpuolustuspolitiikkaansa vapaaehtoisten kotijoukkojen, suojeluskuntien ja asevelvollisuusarmeijan avulla.

Sosiaalidemokraatteja ärsytti vielä 1920-luvun lopulla lukuisien kansakoulunopettajien tapa pukeutua suojeluskuntauniformuun, teetättää oppilailla puukiväärejä ja äkseerata heitä. Lisäksi heitä epäilytti vuoden 1918 sodan käsittely oppikirjoissa vain porvariston näkökulmasta ja siten myös koulussa käydyn opetuskeskustelun yksipuolisuus. (SS 12.1.1920 ja 9.6.1928.) Oppilaiden tinasotilasleikkien ohella oli Sosiaalidemokraatin mielestä kiellettävä kouluissa kaikenlaiset sotilasleikit. "Sotilaina esiintyvät opettajat eivät kelvanneet lasten kasvattajiksi. Heidät oli riisuttava aseista tai poistettava koulusta", lehti kovisteli. (SS 20.1.1926.)

Kommunistit tekivät 1920-luvun lopulla eduskunnassa välilyksymyksen kansakoulunopettajien ja suojeluskuntien yhteistoiminnasta. Suojeluskuntamieliset opettajat olivat perustaneet oppilaistaan Etelä-Pohjanmaalle ns. oravakomppanioita. (VP 1929 ptk 12.4.1929. Vastausta ei ehditty antaa.) Helsingin Sanomat piti asiaa liioiteltuna, mutta korosti, että koululaisten vapaa-ajan harrastusten oli liityttävä opintoihin, mitä "juuri kommunistit rikkoivat omilla järjestöillään, joiden malli oli Venäjältä." (HS 19.4.1929.)

Hannu Syväoja (s. 204–205) korostaa, että maanpuolustus oli julkisen keskustelun keskeisiä aiheita ensimmäisen tasavallan aikana. Suomen oli rakennettava puolustuksensa ylivoimaista sosialismia levittävää Neuvostoliittoa vastaan. Jotkut piirit pitivät maanpuolustuksena myös Suomen laajentamista ns. luonnollisille rajoille liittämällä Itä-Karjala Suomeen. "Suomessa vallitsi

optimistinen usko kansalaisten maanpuolustustahtoon. Sitä oli vain terästettävä tehokkaan kasvatuksen avulla."

Tehokasta maanpuolustuskasvatusta ajoivat ennen muuta Akateeminen Karjala-Seura ja suojeluskunnat sekä heidän aktivistinsa. Syväoja (s. 205–207) esittelee ja erittelee mm. Martti Haavion (runoilija P. Mustapään) ja Lauri Pihkalan (Tahkon) kirjoituksia aiheesta. Edellinen varoittaa Venäjän sotaisuudesta ja barbaarisuudesta. Jälkimmäisen avainsana oli kunto, siis fyysisen kunnan ohella tahdon, luonteen ja älyn kunto, joiden käyttöä hän perustelee eri kouluaineiden yhteydessä. Tunnetuimmat Tahkon aikaansaannokset koulumaailmassa olivat hiihtoloma ja pesäpallo.

Työväenliikkeen antimilitarismin ja suursuomalaisten laajentumispolitiikan lisäksi Suomessa toimi myös epäpoliittisia rauhanaatteen ajajia. Tällaisesta voi mainita esimerkkinä Suomen Rauhanliiton, joka anoi vuonna 1928 kouluhallitukselta, että koulujen kasvatustyö uudistettaisiin sopusointuisaksi rauhanaatteen kanssa. Rauhanliiton ehdotus sai kuitenkin puolustuslaitoksen tekemään vastaehdotuksen kansakoulujen maanpuolustustyön aktivoimisesta. (Halila 1950, 210, HS 10.1.1934, SS 24.2.1934, Takala 1975, 94 ja Syväoja 2004, 207.)

Varsinkin Pohjanmaalla oltiin näihin aikoihin innokkaita maanpuolustajia. Ilkkakin oli tyytyväinen kansakoulunopettajien maanpuolustustahtoon. Se totesi "ilahtuen opettajiston elähdyttävän puolustustahdon ja puolustusvalmiin hengen." Ilkan mukaan nuorison kasvattaminen kulki oikeata uraa, "mihin ei tarvinnut suhtautua huolella tai epäluulolla." (Ilkka 12.12.1932.)

Maailman valtioiden aloittaessa varustelunsa 1930-luvun alkupuolella Suomikin yritti seurata aikaansa vähäisillä voimavaroilla. Näin koululaitos joutui tekemään osansa ja siten kouluhallitus pitkään vitkuteltuaan (Syväoja 2004, 208) suunnitteli maanpuolustusopetuksen käynnistämistä kansakouluissa.

Vuoden 1934 alussa kouluhallitus vihdoinkin reagoi kansakoulujen maanpuolustusopetussuunnitelmaan kouluneuvos Alfred Salmelan suulla. Suomen Sosialidemokraatti ja suojeluskunta-

järjestön Hakkapeliitta-lehti ilmoittivat suunnitelman tekijäksi yleisesikunnan koulutoimiston. Joka tapauksessa tarkoitus oli opettaa alakansakoululaisille sotilaskarttojen ja kompassin käyttöä sekä yläluokkalaisille pienoiskivääriammuntaa. Maanpuolustuskasvatusta perusteltiin sillä, että tällaisia uudistuksia oli toteutettu jo Neuvosto-Venäjän, Italian, Puolan ja Japanin kouluissa. Sosialidemokraatti näki koulun tehtäväksi lähinnä sivistysarvojen ja henkisen elämän eri alojen tehostamisen. Lehti vaati varsinkin historianopetusta uudistettavaksi kulttuurihistorian suuntaan ja vähentämään sota-aiheiden käsittelyä. Jopa naapurikansoista oli syytä kirjoittaa sovinnollisesti. "Ajan henki" oli sosiaalidemokraattisen lehden mukaan vaikuttanut pyrkimykseen: kansakouluja haaveksittiin sotakouluiksi ja siksi työväenluokan oli seurattava kehitystä tarkasti. (SS 24.2.1934, Syväoja 2004, 208.)

Työväenliike luonnollisesti vastusti koulujen maanpuolustuskasvatusta ja rauhanliiton ehdotus sai vasemmistokansanedustajien tekemään jopa välikysymyksen, joka jäi vastauksia vaille eduskunnan hajottamisen vuoksi. (Syväoja 2004, 208.) Keskustelu kuitenkin jatkui julkisen sanan palstoilla.

Kansakoululehdissä uuden oppiaineen suunnittelu sai kirjoittajat näkemään maanpuolustuksen tarpeellisuuden. "Sotaopetusta" vastustettiin ja kannatettiin, mutta maanpuolustushengen kasvattamista pidettiin keskeisenä. Sen mukaan jopa sitkeä jokapäiväisten velvollisuuksien täyttäminen ja raittius auttoivat maanpuolustusta. (Syväoja 2004, 209.)

Halilan (s. 210) mukaan partiojärjestöt, suojeluskunnat ja lottajärjestö antoivat vain 10 %:lle kansakouluikäisistä maanpuolustuskasvatusta, joten kansakoulun palveluksia tarvittiin. Kansakouluväki ja kansakouluntarkastajat kannattivat maanpuolustuksen esivalmennusta kouluissa.

Suomen Voimisteluopehtajain Liitto, jonka koulutuspäiville osallistui 65 kansakoulunopettajaa, esitti kannanotossaan, että koulun voimistelutunneilla ja vapaaehtoisissa urheilijärjestöissä oli luotava kuntoa sotilaallisin keinoin. Muut oppiaineet saivat ohjata maanpuolustuksen teoriaratkaisuihin. Helsingin Sanomat

oli samaa mieltä, mutta ei hyväksynyt sitä, että kouluissa opetettaisiin "vallitsevaa puoluepolitiikkaa ja pidettäisiin sitä sotilaallisen innon lähtökohtana, koska näin aiheutuisi oppilaiden välisiä ryhmäkiistoja." (HS 10.1.1937). Vielä kolme kuukautta aiemmin sama lehti oli asennoitunut kielteisesti sotilaskoulutukseen. (Vrt. HS 12.10.1936.) Näyttää siltä, että edistyspuoluelaisen Helsingin Sanomien oli taivuttava kompromissiin maanpuolustuskoulutuksessa porvarillisten lehtien tapaan vuoden 1937 presidentinvaalien loppusuoralla.

Koulujen maanpuolustusopetus sytytti kokoomuslaista Utta Suomea tavattomasti. Se piti erittäin tärkeänä opettaa nuorille sopivassa iässä väestönsuojelua, koska "isänmaallinen uhrimieli ja voimakas puolustustahto" oli vielä istutettavissa ja koska asevelvollisuusajaksi oli siihen aivan liian lyhyt. Vasemmiston militarisoituisuudet lehti kuittasi sanomalla, että "kouluopetuksen oli otettava huomioon ajan ja kehityksen vaatimukset." Maanpuolustusopetuksesta se uskoi olevan "koulun kasvatustehtävälle arvaamatonta hyötyä." (US 19.1.1937).

Suomen Sosialidemokraatti puolestaan kommentoi samoja opintopäiviä hämmästelemällä, etteivät ne eronneet Isänmaallisen Kansanliikkeen puoluekokouksista. Lehti ihmetteli nuorisokasvatuksen muuttumista: ennen retkeiltiin iloisesti ja vapaasti, mutta nyt varsinkin diktatuurimaissa marssittiin rivistöissä ja kasvatettiin ruumiillista kuntoa. Suomessakin, jossa kouluopetus ei ollut ennestäänkään vapaamielistä, keskusteltiin nyt aktiivisesti "koulujen muuttamisesta sotakouluiksi kansakouluista alkaen." Lehti korosti, että koulu ja armeija toteuttivat eri tehtäviä. (SS 9.1.1937.)

Maalaiskansakouluntarkastajien kokouksessa vuonna 1937 tehtiin aloite maanpuolustusopetuksen ottamisesta opetusohjelmaan. Ensimmäisen opetussuunnitelman ja ohjekirjan tätä opetusta varten laati kansakouluntarkastaja Väinö Valorinta armeijan ja suojeluskuntien kanssa samana vuonna. (Syväoja 2004, 209, vrt. Takala 1975, 102.)

Vuodesta 1938 alkaen maanpuolustuskoulutus kuului naapurimaamme Viron korkeakouluopiskelijoiden ohjelmaan. (Turto 1992, 179.)

Suomessakin opettajien maanpuolustuskasvatuksen valmiutta lisättiin edelleen kirjallisella materiaalilla. Seuraavan opettajien ohjekirjaksi tarkoitetun *Maanpuolustus. Maanpuolustuksen käsikirja* -teoksen tekivät M. Rautavuori ja Kosti Karakoski vuoden 1939 alussa. Syväoja (s. 209–210) sanoo kirjan perustelujen osoittautuneen talvisodan kokemusten perusteella oikeiksi.

Vasta toisen maailmansodan todella alettua syksyllä 1939 ja Suomen jouduttua Neuvostoliiton aktiivisen hyökkäysohjeeksi kansakoululaiset perehdytettiin maanpuolustusoppiin. Maanpuolustus jäi ennen sotasyksyä 1939 opettajan omakohtaisen harrastuksen varaan. Opettajille järjestettiin vuodesta 1937 alkaen maanpuolustuskursseja, joihin kansakoulunopettajat osallistuivat loma-aikoinaan. Kursseilla pohdittiin mm. maanpuolustuksen didaktiikkaa ja tämän oppiainesovellutuksia. Muutamat opettajat olivat jo oma-aloitteisesti ottaneet väestönsuojelun työjärjestykseensä. Asiasta innostuneena Uusi Suomikin vaati sitä koulujen pakolliseksi oppiaineeksi. (US 6.1. ja 7.10.1938.)

Syväojan (s. 215) mukaan maanpuolustukseen kuului henkinen ja käytännöllinen valmennus. Henkistä valmennusta oli koulun tavanomainen sivistämis- ja kasvatustyö. Siinä nousivat näkyviin vanhan kansakoulun kuuliaisuuden ja luonteen lujituksen vaatimukset sovellettuina mahdollista sotatilaa varten. Tottelemisen suomalaiset olivat oppineet luterilaisen kasvatuksen myötä. Siihen sopi Syväojan painottama snellmanilainen kansallishengen mukainen eettinen omatoimisuus sekä kouluopetuksesta sävyttäneen herbartilaisuuden tähdentämä luonteen lujuus ja itsekuri. Aatteellisella historian, maantieteen ja uskonnon opetuksella luotiin maanpuolustushenkeä ja -tahtoa. Käytännöllistä pohjavalmennusta oli ennen muuta koulusta maastoon siirretty liikuntakasvatus.

Kuten aiemmin on jo todettu, Helsingin Sanomat suhtautui aina vuoden 1937 alkupuolelle saakka kielteisesti sotilasopetuk-

seen kansakouluissa. Lehti seurasi edistyspuoluelaisen "oppevelvollisuuden isän" Mikael Soinisen opinkappaleita koulun tehtävästä sivistyksen jakajana ja tulevan elämän kouluttajana. Tendenssin muutokseen vaikuttivat mahdollisesti julkisen mielipiteen maanpuolustustahtoisuuden kasvaminen sekä tulevat presidentinvaalit, joissa Suomen ensimmäinen presidentti K. J. Ståhlberg oli edistyspuolueen ehdokkaana ja joissa ei voinut antaa muille kilpaileville porvariehdokkaille, maalaisliiton Kyösti Kalliolle ja kokoomuksen P. E. Svinhufvudille, etukäteen valttikorttia kaikille yhteisessä ja merkityksekkäässä kysymyksessä.

Suomen Sosialidemokraatin asennoitumista maanpuolustusopetukseen ei voida näiden kirjoitusten perusteella seurata kuin vuoden 1937 alkuun. SDP:han tuli hallitusvastuuseen presidentinvaalien jälkeen ja joutui täten tekemään jo hallituksessa kompromisseja mm. maanpuolustusmäärärahoja jaettaessa. Vasta vuoden 1939 puoluekokouksessa SDP muutti asennettaan aiempaa maanpuolustusmyönteisemmäksi nimenomaan hallitusvastuun ja kansainvälisen tilanteen vuoksi. (Soikkanen 1987, 54–60.) Lehti siis seurasi koko tarkastellun ajan militarismin vastaista linjaa, koska sotilaallinen aktivoituminen oli sen mukaan työväestölle vaarallista: "työväestöä pidettiin parhaana tykinruokana."

Maalaisliittolainen Ilkka sen sijaan tukeutui maanpuolustushenkeen toimiessaan suojeluskunnan tukialueella Etelä-Pohjanmaalla. Olihan myös lehden päätoimittaja Artturi Leinonen entinen suojeluskunnan valistusohjaaja ja kansakoulunopettaja.

Uusi Suomi tuli mukaan kansakoulujen maanpuolustusopetuksesta käytyyn keskusteluun yllättävän myöhään eli vuonna 1938. Se innostui vasta, kun aihe alkoi kuumeta. Lehti piti itsestään selvänä myös kansakoululaisten aktiivista puolustuskasvatusta, koska sen ja kokoomuksen perusnäkemysiin kuului puolustustahtodon lujittaminen.

Hufvudstadsbladet ei ottanut lainkaan kantaa tähän maanpuolustuskeskusteluun. Ilmeisesti sen intressit olivat tällöin muualle kohdentuneita eli koulujen maanpuolustus ei ollut sille 1920- ja

1930-luvuilla kielipoliittinen ongelma. Uhka näkyi idässä eikä lännessä, jonne sen kurssi oli suuntautunut.

Uskontoa ja siveysoppia

Uskonto ja sen opettaminen oli vanhastaan ollut yhteiskunnan selkäranka Suomen alueella. Uskonto oli myös ollut kansanopetuksen keskeinen oppiaine, vaikka kirkko menettikin yläkouluisten uskonnonopetusprivilegion vuoden 1866 kansanopetusasetuksen jälkeen. Itsenäistyneen Suomen erääksi perusrannukseksi nostettiin autonomian ajalla kesken jäänyt oppivelvollisuus uudistus. Tällöin varsinkin "amerikkalaismallinen" koulujen uskonvapaus kohosi kiivaaksi väittelyn kohteeksi. Etenkin edistysmielinen Mikael Soininen ja työväenliike ajoivat siveysoppia (nykyistä elämäkatsomustietoa) kansakoulun pakolliseksi oppiaineeksi. Koska näille koulu-uudistajille oli tärkeätä saada yleensä oppivelvollisuuslaki säädettyä marraskuun lopulla 1920, (Männistö 1994, 102) he suostuivat siirtämään uskonnonopetusasian kansakoulun järjestysmuotolain ja uskonnonvapauslain mukaan ratkaistavaksi. Syväojan (s. 169) mukaan sosiaalidemokraatit takikoivat näin "voidakseen toimeenpanosäädöksiä laadittaessa pulauttaa uskonnon yli laidan."

Oppivelvollisuus astui voimaan 1. elokuuta 1921, minkä vuoksi tuli kiire saada sovittua uskonnonopetuksesta. Soininen ilmoitti omana ja kouluhallituksen kantana siveysopin tuomista kansakouluun uskonnon ohelle. Tämän perusteella edistysmielinen J. H. Vennolan hallitus esitti syksyllä 1921 eduskunnalle Soinisen kaavailun mukaan kyseisten aineiden hyväksymistä kansakoulun opetussuunnitelmaan. (US 1.3.1921, uutinen Uskonnonopetus kansakoulussa, VP 1921 ptk 25.10.1921, 642. AsK 1921 HE n:o 49.)

Esitys käynnisti välittömästi kiivaan oppiainekeskustelun, koska pakollisen siveysopin pelättiin murtavan uskonnon valta-aseaman oppilaiden eettisessä kasvatuksessa. (Hbl 29.11.1921, HS 9.12.1921 Mandi Hannula. Voipio 1944, 590–591.) Helsingin Sa-

nomat oli siis aluksi puolueensa johtohenkilöä Soinista vastaan, mutta jo puolentoista kuukauden kuluttua se asettui Soinisen taakse edistyspuolueen etuja lehdessä valvoneen Zachris Castrenin pääkirjoituksessa. (HS 26.1.1922.)

Kirkko aktivoitui myös pelätessään valta-asemansa horjuvan ja pureutui Viipurin kirkkopäivillä 1921 vakuuttamaan uskonnonopetuksen tarpeellisuutta, koska siveysopin ohella suureksi uhaksi se koki tekeillä olevan uskonnonvapauslain. Seurakuntatyön Keskusliitto organisoi monia maallikkojen johtamia siveysopin vastaisia kokouksia ympäri maata. (Ks. Arola 2004, 142–164.) Myös eduskunta ja kouluhallitus saivat vieraikseen useita lähetystöjä, jotka vaativat tällaisten suunnitelmien lakkauttamista. Samalle kannalle päätyneet pääkaupunkilehdet Helsingin Sanomat ja Suomen Sosialidemokraatti pitivät kirkkollisia vastahyökkäyksiä siveysopin vastaisena kiihotuksena. (HS 25.2.1922, SS 10.3.1922.)

Eduskunnan sivistysvaliokunnassa Soininen ja kokoomuksen kansanedustaja, teologian tohtori ja kirkkoherra Paavo Virkkunen alkoivat teroittaa miekkojaan kaksintaistelua varten. Taistelu laajeni näiden ottelijoiden omien lehtien palstoille. Soininen puolusti siveysoppia esimerkiksi siksi, että oppilaille voitaisiin välittää uskontojen taustalla olevat yhteiset siveelliset käsitykset. Tyynnytteläkseen vastustajiaan hän toisti kirjoituksessaan, ettei hän vastustanut uskonnon opettamista. Hänen mielestään nimenomaan oppilaan kannalta uskonnon esimerkit olivat vain liian kaukana vieraalla maaperällä ja ajallisesti myös liian kaukana. (HS 1.3.1922 ja 31.3.1922 alakerta, Soininen.) Virkkunen vastasi Soiniselle mm. puolustavansa uskonnonopetusta ja vastustavansa siveysoppia siksi, että epäili viimeksi mainitun syrjäyttävän perinteisen uskonnonopetuksen kansakouluissa. (US 2.3.1922 ja 6.4.1922 alakerta, P. Virkkunen.)

Myös maalaisliiton johtava poliitikko, Ilkan päätoimittaja Santeri Alkio osallistui tähän ajankohtaiseen keskusteluun. Hän arvosteli siveysopetusta, että se oli jäänyt materialistisen tavarakulttuurin ja maallistumisen varjoon. Alkio löysi kristillisestä siveys-

opista ja vuorisaarnasta siveysopin "oikean tien", jolle tuli johdattaa uskuntoon kielteisesti suhtautuvien vanhempien lapsia. (Ilkka 11.2.1922, 14.3.1922, 21.3.1922, S. A. Paavo Virkkunen oli samaa mieltä: US 6.4.1922.)

Suomen Opettajayhdistyksen paikallisyhdistysten 200 kansakoulunopettajaa kannatti keskusjärjestönsä mielipidekyselyssä uskonnonopetusesitystä, mutta vastusti siveysopetusta. (Ks. esim. US 20.4.1922 uutinen.)

Puolueiden eduskuntaryhmät ilmoittivat myös vuoden 1922 heinäkuun eduskuntavaalien äänien varmistamiseksi vastustavansa siveysopin tekemistä pakolliseksi oppiaineeksi. Vain sosialistit jäivät Soinisen ehdotuksen taakse. Täten realipolitiikka oli voittanut aatteet tässäkin asiassa.

Eduskunta ei ehtinyt käsitellä porvariryhmiensä sopimuksen mukaista uutta oppiaine-esitystä ennen vaaleja. Helsingin Sanomatkin oli asettunut tähän ruotuun, vaikka se piti edelleen siveysoppia kaikille tarpeellisena oppiaineena. Lehti yritti perustella kantansa vaihtumista mm. sillä, että siveysopin opetusta oli käytännössä vaikea järjestää kansakouluissa ja että opettajiakaan ei ollut vielä koulutettu tähän asiaan. (HS 17.9.1922.) Paavo Virkkunen puolestaan katsoi, että kirkkokansan vastustus oli onnistunut vaihtamaan lakiesityksen. Hän ei ollut kuitenkaan täysin tyytyväinen tähänkään esitykseen, koska siinä mahdollistettiin siveysopin kokeilu ja koska sillä "yritettiin salakuljettaa siveysoppia kouluihin." Hänen mielestään oli parempi lisätä uskonnonhistoriaa uskonnosta vapautettujen opintoihin. (US 7.10.1922 pk, Paavo Virkkunen.) Eduskunnan sivistysvaliokunta kannatti hallituksen esittämää siveysopin opettamista uskonnosta vapautetuille, joille tuli myös tämän yhteydessä käsitellä uskonnonhistoriaa. (VP 1922 Sivvk mietintö n:o 5, 11.11.1922.) Näin valiokunnan puheenjohtajana toiminut Virkkunen oli saavuttanut jälleen voiton.

Lakiesitystä puivat ratkaisevan toisen ja kolmannen käsitteilyn välillä vielä Helsingin Sanomat ja Uusi Suomi. Edellinen lehti oli tyytymätön kokeilun supistumisesta. (HS 16.2.1923.) Jälkim-

mäistä lehteä edustava kokoomuksen johtaviin poliitikkoihin kuuluva teologi, myöhemmin arkkipiispa Lauri Ingman halusi vielä vahvistaa päättäjiä käsityksiä siitä, että siveysopetus oli liian vaikeaa ja hankalaa ilman kristinuskon arvoja. (US 18.2.1923 pk, L I.)

Eduskunta hyväksyi lain sivistysvaliokunnan esittämässä muodossa helmikuun lopulla vuonna 1923, (VP 1923 ptk 20.2.1923, 152) mistä Uusi Suomi riemuitsi, koska uskonnonopetus säilyi entisellään ja koska uudistushankkeet oli torjuttu sekä laki säädettiin yksimielisesti. Siis uskonnonopetusta vastustavat sosialistit ja kommunistit eivät enää nousseet vastakarvaan, sillä he saivat "korvausopetuksena" siveysopin ja uskonnonhistorian uskonnosta vapautetuille. (US 22.2.1923.) Lopputulos ei siten enää kiinnostanut muita lehtiä kuin Uutta Suomea, koska voittajat ja voitettutkin olivat selvillä ja vaalitkin olivat ohi. Laki tuli voimaan 1. elokuuta 1924, jonka jälkeen kansakoululaiset lukivat uskontoa kuten ennenkin ja uskonnosta vapautetut opiskelivat siveysoppia, tosin lähinnä vain suurten kaupunkien kouluissa.

Maassamme 1930-luvun taitteessa puhjenneen poliittisen murroksen yhteydessä vasemmistolaisia kansanedustajia ja lehtiä kiinnosti luonnollisesti uudelleen uskonnon ja siveysopin opetus. Uskonnonopetuksesta vapauttamisesta tehtiin jopa eduskunta-aloite. (VP I 1929 liitteet I-XI, toivomusaloite n:o 45, 301, Urpiainen.) Sosiaalidemokraatti haikaili jälleen vapaaehtoisesta uskonnon opettamisesta Yhdysvaltain esimerkin mukaan, mutta se ei ollut ratkaissut, tuliko siveysoppia opettaa omana oppiaineenaan vai tuliko sitä lukea vain läpäisyperiaatteella muiden oppiaineiden yhteydessä. (SS 8.3.1930.)

Äärioikeistolaisen lapuanliikkeen vaatimus uskontotuntien lisäämiseksi ja uskonnonopetuksen saamiseksi kirkon valvontaan kiihdytti entisestään poliittisen lehdistön edustajia. Tutkitut porvaripuolueiden lehdet kuitenkin Uutta Suomea lukuun ottamatta tyrmäsivät ehdotukset. Sekä Helsingin Sanomat että Ilkka kansakoulun kehittäjinä näkivät, ettei enää ollut paluuta 1800-luvun kirkon yksipuolisesti johtamaan ja valvomaan koululaitok-

seen. Ilkka liitti asian opetusministeriön uskonnonopetuksen tehostamiskampanjaan. Lehti vaati myös, että yhteiskunnallista ja valtiollista kasvatusta arvostettaisiin yhtä paljon kuin uskonnollista kasvatusta. (Ilkka 21. ja 22.8.1930, HS 14.12.1930.)

Kansakouluissa opetettiin tällöin 2-5 viikkotuntia uskontoa koulun opettajien ja johtokunnan harkinnan mukaan. Kirkolliskokous ja nyt myös opetusministeri Paavo Virkkusen johtama ministeriö esittivät, että "kirkollista kristinoppia" olisi pitänyt opiskella vähintään kolme tuntia viikossa. Uuden Suomen mukaan huoli nuorista sai opetusministerin toimimaan kyseisellä tavalla. Autio puolestaan näkee, että uusi opetusministeri halusi käynnistää kristikansan kulttuuritaistelun kristillisistä arvoista liiaksi "vieraantunutta" kouluhallitusta vastaan. (US 17.8.1930, Autio 1986, 308.)

Paavo Virkkunen tehosti kulttuuritaisteluaan lähettämällä paimenkirjeen kansakoulujen johtokunnille ja tarkastajille, jossa hän esitti uskontotuntien lisäämistä. (Tamminen 1967, 213–222, Syväoja 2004, 171.) Kouluhallitus totesi kirjeen laittomaksi, johon media yhtyi, vaikka Virkkunen selitti kiertokirjettään vain propagandaksi. Ainoastaan Uusi Suomi puolusti opetusministeriään. (US 1.11.1930 uutinen.) Ilkka arveli, että kyseessä oli vain "liioiteltu reaktio kommunistien toimintaa kohtaan, jotta kirkko saisi lisää valtaa valtion asioissa." (Ilkka 26.1.1931.)

Hufvudstadsbladetin mielestä uskonnon tuntimäärän lisäys ei ratkaisisi kristillisten arvojen lujittamista. Lehden mukaan parempi tulos saataisiin, kun seminaarit herättäisivät tulevien opettajien uskonnollista kiinnostusta. (Hbl 24.1.1931.)

Loppujen lopuksi Virkkunen peri kuitenkin voiton: uskonnonopetusta tehostettiin. Kiihtynyt vasemmisto sai eduskunnassa opetusministerin uskonnonopetuspoliittisen selonteon, mutta lapuanliikkeen kanssa ahtaalle joutuneet sosiaalidemokraatit eivät pystyneet tukemaan kouluhallitusta vastarinnan jatkamiseen, Autio (s. 309) argumentoi kriisin loppuvaihetta. Puoluepoliittisille sanomalehdille lapuanliikkeen ja Paavo Virkkusen vaatimukset olivat selvästi oman aatteen ongelma, sillä ne pelkä-

sivät lapuanliikkeen ja sen mielipiteitä kannattaneen Paavo Virkkusen siirtävän koulun valvonnan julkisilta viranomaisilta ja demokraattisesti valituilta hallintoelimiltä poliittisesti kontrolloimattoman taantumuksellisen kirkon käsiin.

Innostuneena menestyksestään Paavo Virkkunen jatkoi uskonnonopetuskampanjaansa Uudessa Suomessa vaatimalla tunnustuksellisen ja laadukkaamman uskonnonopetuksen tehostamista, johon jo Hufvudstadsbladet oli viitannut. Hän myös mainosti uutta uskonnollispedagogista kirjallisuutta ja uskonnonopettajain kokouksia. (US 22.2.1931 pk, Paavo Virkkunen.) Myös kirkolliset piirit vaativat edelleen uskonnonopetuksen voimistamista käsittelemällä asiaa useissa piispainkokouksissa. (US 8.5.1931 uutinen.) Asia oli kuitenkin saavuttanut yleisesti tunnustetun ja vakiintuneen muotonsa, minkä vuoksi se ei enää kiinnostanut lehtien mielipidekirjoittajia 1930-luvulla.

Helsingin Sanomain uskonnon ja siveysopin opetusta käsitelleet kirjoitukset laati yleensä Mikael Soininen kuolemaansa vuoteen 1924 saakka. Vaikka Soininen oli pappisperheestä kotoisin, niin hän käsitti opetuksen enemmän luonteen kuin uskonnon kasvatukseksi. Yhdysvaltoihin tekemänsä stipendimatkan kokemukset vahvistivat hänen käsitystään siveysopin merkityksestä. (Voipio 1944, 587–588.) Soininen jäi kuitenkin tässä asiassa lähes yksin sosialistien kanssa samaan junaan, sillä porvaripuolueet eivät voineet riskeerata uskonnollisten asioiden hoidossa, jos ne tulevaisuudessakin aikoivat osallistua suomalaisten etujen ajamiseen omien intressiensä ohella. Jopa Santeri Alkio ja Artturi Leinonenkin olivat vuoteen 1929 saakka samoilla linjoilla kuin pääkaupunkilehtien kirjoittajat. (Ilkka 22.1.1929.) Ilkka ei voinut kuitenkaan jättää Pohjanmaan ja muun Suomen vakaata kansaa, jonka puolustajiin se katsoi maalaisliiton kuuluvan. Sosialistien kanssa se ei voinut ryhtyä yhteistyöhön tänä uutena vapauden aikana. Ilkan päätoimittaja Artturi Leinonen oli aluksi mukana lapuanliikkeen toiminnassa, mutta kun liike sai väkivaltaisia piirteitä eikä hänen kirjallisia kykyjään enää käytetty, hän vetäytyi ja katsoi lapuanliikkeen olleen muutamien henkilöiden vallantavoittelun astinlauta.

Suomen Sosialidemokraatti ei reagoinut pääkirjoituksissaan lapuanliikkeen uskontopoliittisiin kirjoituksiin, vaikka se ne mainitsikin. (SS 13.11.1930.) Sen sijaan lehti kritisoi ankarasti mainittua liikettä ja sen "ideologiaa", sillä olivathan nämä aatteet toistensa vastakohtia.

Virkkusta ja Ingmania voi syystä pitää kokoomuspuolueensa "uskonnollisina tiedottajina." Varsinkin Virkkusen laajat artikkelit ja verbaalinen kyky kertovat hänen syvästä paneutumisesta työhönsä. Kirjoituksille löytyi varma tuki ja turva kokoomuksen puolueohjelmasta. Puoluekokous hyväksyi Arolan (s. 153) mukaan sellaisinaan Viipurin kirkkopäivien periaatteet puolueohjelmaansa, jossa toistuvasti korostettiin koulun kristillisen opetuksen vaatimuksia. Tätä taustaa vasten on helpompi ymmärtää Virkkusen into uskonnonopetuksen tehostamiseen myös lapuanliikkeen aikana. Kuinka paljon nämä tehostamisvaatimukset olivat kokoomuslaisilta tai kokoomuspuolueelta lapuanliikkeelle tulleita ei kuulu tämän kirjoituksen piiriin. Kansakoulun tunnustuksellinen uskonnonopetus oli eräs kokoomuspuolueen ja Uuden Suomen ajamista arvoasioista, joista ei näytä puolueen sisällä olleen erimielisyyksiä.

Hufvudstadsbladet asettui uskonnonopetusasiassa porvarillisenä lehtenä konservatiiviselle kannalle, vaikka se ei aina hyväksynytäkään Uuden Suomen kannanottoja. Lehti kirjoitti varsin suppeasti näistä asioista, joten sen asennoituminen kuvaa hyvin lehden stabiilia suhtautumista kansakouluun. Ruotsinkieliset olivat saaneet juurrutettua kansakoulun piiriin melkein kaikki kouluikäiset lapsensa jo ennen kuin oppivelvollisuus toteutui muualla Suomessa.

Lehtikirjoittelu ajoittui kansakoulun järjestysmuotokysymyksen ja lapuanliikkeen uskontovaatimusten ympärille. Ilkka kirjoitti melko paljon, koska molemmat aiheet olivat jopa päätoimittajille läheisiä. Sosialidemokraatin kirjoitukset rajoittuivat lähes kokonaan oman puolueen tavoittelemaan siveysopin opetuksen aloittamiseen.

Eniten kirjoitti Helsingin Sanomat, koska se joutui puolustamaan siveysoppikirjoituksiaan. Uusi Suomi kirjoitti määrälli-

sesti melkein yhtä paljon kuin Helsingin Sanomat, mutta löi kilpailijansa uutisoimalla ja muiden juttujen laajuudella.

Uskontokirjoittelu ei erottanut millään tavalla evankelisluterilaista eikä ortodoksista kirkkoa toisistaan, sillä kyseessä ei ollut näiden kirkkokuntien kiistoista, vaan kansakoulun erään vaikutusalueen maallisten ja uskonnollisten elämänkatsomusten ratkaisemisesta.

Ajanmukaisia oppiaineita kouluun

Varsinkin maaseudun kansakoulujen ja koululaisten lukumäärän runsas kasvu 1900-luvun alussa vaati myös koulutyön opetussuunnitelmien tarkistamista. Sorto- ja routavuodet siirsivät maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitean nimittämisen vuoteen 1912. Tämän jälkeiset muut Suomea ja maailmaa kohdanneet tapahtumat sekä oppivelvollisuuden säätäminen pitkittivät komitean työn valmistumista aina vuoteen 1925, vaikka jo vuonna 1916 sen suuntaviivat tulivat julki. (Syväoja 2004, 62, KM 14/1925, 3-4.)

Mediakin odotteli komitean työn valmistumista ja sitä, miten puheenjohtaja Mikael Soinisen esittämät uudistukset toteutuisivat. Maalaisliittolainen Ilkka pelkäsi jopa puutarhanhoidon tulevan varsinaiseksi oppiaineeksi ilman muun tuntimäärän vähentämistä. (Ilkka 26.5.1919.) Ilkka ajatteli aina koulun aiheuttamia lisäkustannuksia ja sitä, miten kotitiloilla tarvittiin oppilaita ihan käytännön työhön. Soininen olikin jo 1800-luvulla ajan kansanvalistajien tapaan korostanut puutarhanhoidon ja kasvitarhojen merkitystä terveyden lähteenä ja kansakoulun käytännöllisenä oppiaineena. (Syväoja 2004, 178).

Koulupuutarhat eli koulukasvitarhat levisivät ennen muuta Tampereen ja sen ympäristön kansakouluihin jo 1900-luvun alussa innostuneiden opettajien ja aiheesta laadittujen oppaiden välityksellä. (Syväoja 2004, 179.) Koulukasvitarhojen määrä lisääntyi maaseudulla vuodesta 1918 alkaen, kun ne saivat kustannuk-

siinsa 50 prosenttia valtionapua. Myös Ilkan pelkäämä puutarhan- eli kasvitarhan hoito sisältyi komiteanmietintöön. Maalaiskoulussa oli oltava kasvitarhamaa ja taimitarha oppilaiden neuvomiseksi oppitunneilla ja käytännön työhön koulutuntien ulkopuolella sekä tarvittaessa myös loma-aikana. Lisäksi oppilaille annettiin kotiin vietäväksi taimitarhassa kasvatettuja pistokkaita. Opettaja ei saanut tästä kesätyöstään korvausta, mutta hän saisi korjata sadon. (KM 14/1925, 172–173, Syväoja 2004, 179.) Myös seminaareista koulupuutarhainnostus levisi laajalle uusien opettajien mukana. Esimerkiksi Kajaanin seminaariin perustettiin myös omenatarha, josta käsin Kainuun syrjäseutujen kansakouluihin ja koteihin yritettiin juurruttaa tätä makeaa, mutta hallanarkaa hedelmää.

Uusi Suomi pääkaupunkilaisena lehtenä oli puolestaan huolissaan maatalousopetuksen mahdollisesta ylivallasta ja käytännön järjestelyistä etenkin kaupunkimaisissa yhdyskunnissa. Tähän se löysi myöhemmin ratkaisun kansakoulun järjestysmuotolakikaavailusta, jonka mukaan tarkastaja saattoi vaihtaa maatalousoppiaineen kunnan pääelinkeinoa paremmin vastaavaksi. (US 4.1.1920, 28. ja 29.11.1921.) Opetussuunnitelmassa maatalousopetus sijoitettiin omana periodinaan kahden ylimmän luokan luonnontietoon, maalaiskansakoulun jatko-opetuksessa se oli omana oppiaineenaan. (KM 14/1925, 164–174, Syväoja 2004, 182.)

Sosialidemokraatti katsoi maatalousopetuksen lähinnä turhaksi kansakoulussa. Se kuului ammattiopetuksen piiriin, johon ei kannattanut uhrata teoriatunteja, mutta sitä voitiin joillakin paikkakunnilla "opettaa virkistävinä välipaloina." (SS 27.1.1930.) Kansakoulun Lehdessä maanviljelysneuvos V. R. Lehtonen piti myös maatalousopetusta pintapuolisena ja kehotti herättämään tähän aineeseen kiinnostuksen mm. mainitulla koulupuutarhatoiminnalla. (KL 1934, 275–276, Syväoja 2004, 182.) Ilkka piti maatalousopetuksen ihanteena koulun omaa maatilaa kaikkine tykötarpeineen. Se oli kyllästynyt koulun päähänpänttäysopetukseen sekä omatoimisuuden ja yksilöllisyyden väheksymiseen. Varojen puute ei kuitenkaan mahdollistanut kouluille oman ti-

lan hankkimista. Varsinaisen maatalousopetuksen se oli nyt valmis jättämään kerhojen ja kotien vastuulle. Sen sijaan Ilkka hyväksyi nyt yli kymmenen vuoden kuluttua maalaiskansakoulun opetussuunnitelman valmistumisesta sen, että kouluohjelmaan sisällytettäisiin käytännön puutarhatöitä. (Ilkka 29.9.1937.)

Ilkka näyttää seuranneen aikaansa ja ottaneen oppia ainakin V. R. Lehtosen maatalousopetuskritiikistä. Toisaalta on myös muistettava, että myös maatalomistus ja -elinkeino sekä puutarhanhoito olivat myös kehittyneet sitten 1920-luvun alun. Lisäksi maalaisliitto istui maaliskuusta 1937 alkaen tukevasti punamultahallituksessa ja maata johti maalaisliiton mandaatilla valittu presidentti Kyösti Kallio. Ilkka kirjoitti siis entistä sovittelevammin ja vielä seestyneemmin kesällä 1939 Tampereella järjestetystä kansakoulukokouksesta, jonka se totesi tärkeäksi opetusaineksen ja -ohjelman tarkistushetkeksi. (Ilkka 16.6.1939.)

Sanomalehdet eivät kuvanneet pääkirjoituksissaan juuri lainkaan oppiaineiden sisältöjä Uutta Suomea ja Hufvudstadsbladetiä lukuun ottamatta. Arvo Vartia vaati edellisessä lehdessä lapsille ja kouluikäisille vapautta liikkuu, leikkiä ja voimistella, jotta he voimistuisivat ja tottuisivat "ruumiinharjoituksiin" sekä samalla toteutuisi puolustuskunto. (US 16.9.1922 pk, Arvo Vartia.)

Lehdet eivät myöskään reagoineet mielipidepalstoillaan maalaiskansakoulun työn valmistumiseen tammikuussa eivätkä myöskään painotuoreeseen mietintöön kesäkuussa 1925. Ilmeisesti opetussuunnitelmasta ei löytynyt "lööppiaiheita", koska siinä ei voitu kajota kuten oppivelvollisuus- ja järjestysmuotolaissa sekä -asetuksissa arkoihin asioihin: kieleen, uskontoon, kustannuksiin tai johonkin muuhun konkreettiseen ongelmaan. Tässä vaiheessa Ilkkaa kiinnosti esimerkiksi komiteanmietintöä enemmän edellisvuoden elokuussa laajasti keskusteltu aihe kansakoulun kotitalousopetuksesta. Nyt puolen vuoden kuluttua Ilkka oli sitä mieltä, että kotitalousopetus kohentaisi tarpeellista ruuanlaittaitoa. (Ilkka 4.3.1925.) Komiteakin oli nimenomaan esittänyt jatko-opetuksen kotitalousosuuden tehostamista. (Männistö 2002, 199. Jatko-opetuksen oppiaineet ks. Männistö 2002, 194–216.)

Komitean ehdotuksen mukaan yläkansakouluissa luettaisiin eniten äidinkieltä, sitten laskentaa, uskontoa, käsitöitä, historiaa, luonnontietoa, voimistelua jne. Näihin työsuunnitelmiin ja muihin komitean tuotoksiin kansakoulunopettajat tutustuivat sanomalehtiä kiinnostuneemmin. Vaikka komitean ehdotuksia ei kokeiluista huolimatta vahvistettu noudatettavaksi, niin todellisuudessa ne otettiin käyttöön monissa kansakouluissa. Halila (s. 153) sanookin, että kyseisellä opetussuunnitelmalla oli varsin suuri merkitys koululaitoksen kehityksessä ja että tällaista yksityiskohtaista sekä samoihin opetusopillisiin periaatteisiin pohjautuvaa mallisuunnitelmaa kaivattiin kansakouluihin. Maamme kansakoululaitos stardoitui: kansakoulut olivat suurelta osalta todella "Soinisen kouluja" aina 1930-luvun loppuun saakka, jopa kauemminkin. Osittain tältä pohjalta ja yhteisillä demokraattisilla periaatteilla oli aiempaa helpompi rakentaa suomalaista peruskoulua, jonka tuloksia nyt ihmetellään.

Kansakouluissa pyrittiin jo 1920- ja 1930-luvuilla opiskelemaan muitakin aineita kuin järjestysmuotolaki edellytti. Myös opetus-tapa saattoi olla perinteistä poikkeava. Koululaiset tekivät jo 1920-luvulla luokkaretkiä, jotka tosin suuntautuivat paljolti pääkaupunkiin. Tämän vuoksi Uusi Suomi esitti vaihtoehtona lisää patikka- ja venematkoja, joilla "oppilaiden imiessä vaikutteita" toteutuisivat maantiedon, historian ja kansalaiskasvatuksen tavoitteet sekä yhteenkuuluvaisuuden tunne ja isänmaan tuntemus lisääntyisivät. (US 26.5.1926, ks. myös US 10.4.1927 uutinen.)

Raittiusopetus vaati aiempaa enemmän selvää elvytystä 1920-luvun kieltolakiaikana. Maamme eduskuntakin oli kehottanut hallitusta ryhtymään toimiin koulujen raittiusopetuksen lisäämiseksi. Kouluhallitus toimeenpanevana viranomaisena kertoi tehneensä osan asian hyväksi ja toteuttavansa välittömästi loputkin. Uusi Suomi patisti myös kouluviranomaisia entistä parempaan valvontaan ja esitti myös raittiusvalituksen opettamista noin puolentoista kuukauden ajan yhtäjaksoisesti kaksi tuntia viikossa. (US 27.4.1927, US 7.3.1930 uutinen, US 21.6. ja 5.8.1934.)

Kieltolain päättyminen vuonna 1932 merkitsi edelleen raittiusihanteen perinteen jatkamista. Raittiusopetus sai vielä vuonna 1937 valtiolta 1,5 milj. markkaa toimintansa tehostamiseen, mitä Uusi Suomi piti hyvänä, mutta nytkin tarkkaan valvottavana asiana. (US 28.2.1937.)

Raittiusopetuksen lisäksi kiinnitettiin huomiota oppilaiden yleiseen tietotasoon. Suomen maantieteellisen seuran puheenjohtaja, muinaistutkija ja Tannerin sosialistihallituksen aikainen opetusministeri tohtori Julius Ailio oli huomannut, etteivät kansakoululaiset tunteneet edes luonnontieteiden perusteita. Hän vaati uudistuksia kouluun ja opettajankoulutukseen. Uusi Suomi oli samaa mieltä ja piikitti puolestaan Ailiota sanomalla, että sosialismin leviäminen osoitti historiallis-yhteiskunnallisten asioiden heikkoa tuntemusta. (US 5.2.1929.) Ruotsinkielinen Hufvudstadsbladet ei ollut myöskään tyytyväinen kansakoulun oppimistuloksiin. Se väitti, ettei kansakoulun käynyt kyennyt kirjoittamaan edes kunnan kirjettä. Syinä oli lehden mukaan oppilaiden lukuhaluttomuus ja varsinkin pikkukylä vaivannut kirja- ja sanomalehtipula sekä opetusta hajottavat liian monet oppiaineet. Hufvudstadsbladet katsoi, ettei kansakoulu ollut kyennyt sivistyksellisesti nostamaan kansaamme ja että sen moraaliset saavutukset olivat liian vähäisiä. (Hbl 8.5.1932 ja ks. myös 30.12.1929.)

Sosialistit luonnollisesti halusivat kansakouluun lisää yhteiskunnallista opetusta, (SS 27.1.1930.) johon mm. Hufvudstadsbladet suhtautui varauksella, koska näin nuorilla ei sen mielestä ollut vielä "sosiaalista vaistoa ja kokemusta asioista." Lehti oli huomannut, että lapset omaksuivat parhaiten sen, mistä he itse saattoivat tehdä havaintoja. Se kehottikin ottamaan esimerkiksi ruotsinkielisten julkaisemista kansakoululaisten kotiseutuopeista, joista oli "enemmän hyötyä kuin muista kansakoulun oppikirjoista." (Hbl 18.9.1937.)

Hufvudstadsbladet oli ainoana Helsingin Sanomien yhtä artikkelia lukuun ottamatta innostunut luonnonsuojelun opetuksesta. Se kirjoitti peräti viisi kertaa tästä 1930-luvulla. Lehti yhdisti luonnonsuojelun ajan henkeen kirjoittaessaan luonnonsuoje-

lun assimiloituvan hyvin isänmaallisiin velvollisuuksiin ja toteutuvan kansan luontoon perehdyttämisen kautta. Saksassa ja Itä-vallassa oli jo tällaista kansankasvatusta harjoitettu kaikenasteisissa oppilaitoksissa. "Pohjolan ja germaanisen rodun kansansielu on hyvin luonnonsuojelua vastaanottava", lehti totesi. Luonnonsuojelua tuli opettaa muiden aineiden kuin maantiedon ja luonnonhistorian tunneilla. Etenkin linnunpönttöjen teko ja puihin ripustaminen sopivat lehden mukaan kansakoulujen ohjelmaan. (Hbl 18.9.1931.)

Lehti uskoi luonnonsuojelun saavan oppilaat porautumaan omiin havaintoihinsa ja huomioimaan luontoa. Luonto oli paras oppimestari. Koululaisten lomavaellukset ruokkivat lehden mukaan kotiseutu- ja luonnonrakkautta, mitkä taas auttoivat aiempaa paremmin ymmärtämään runoilijoita, maalareita, säveltäjiä jne. (Hbl 5.6.1936, 3.1.1936, 4.8.1938.) Lehti toivoi, että jokaisessa kunnassa olisi luonnonsuojelun asiamies, jonka tehtävät parhaiten hoitaisi kansakoulunopettaja, koska hän tunsu paikalliset asukkaat ja saattoi herättää oppilaiden luonnonrakkauden. (Hbl 2.8.1937.)

Helsingin Sanomat ja Hufvudstadsbladet olivat puolestaan tuomassa kouluun aivan uutta oppiainetta: ne halusivat ruotsalaisen esimerkin mukaan kouluttaa kansakoulunopettajista myös uimaopettajia ja tehdä uimaopetuksesta pakollisen oppiaineen. Varsinkaan maaseudulla kotien uintiopetus ei ollut riittävää, sillä noin tuhat ihmistä hukkui vuosittain. Helsingin Sanomat toivoi kuumana kesänä 1939 suuriin kansakouluihin omia uima-altaita ja Suomeen pakollista uimaopetusta. (HS 20.7.1939.) Hufvudstadsbladet puolestaan esitti, että kylmäharjoiteltaisiin talvella uintiliikkeitä ja järjestettäisiin kesällä vain uintikokeet. Lehti ei pitänyt kustannuksia kovin suurina hukkuneisiin ihmisiin verrattuna. Lehti toivoi jonkin järjestön ottavan asian hoitaakseen. (Hbl 8.8.1938.) Siten tämän uuden oppiaineen päätoteutusvastuu ei olisi jäänyt kouluille. Monet järjestöt maanpuolustus- ja urheiluseurojen ohella lisäsivät suomalaisten uimataittoa, jonka valtakunnallisen opetusvastuun otti 1950-luvun puolivälissä Suomen Uimaopetus- ja Hengenpelastusliitto.

Lehtien kirjoittelu ajankohtaisista oppiaineista oli 1920-luvulla Uutta Suomea lukuun ottamatta melko vähäistä: lehtiä ei kiinnostanut pääkirjoitusaiheena lähes 13 vuotta kestänyt komitean työ, mutta uutisena sitä selostivat muut paitsi Hufvudstadsbladet. (SS 27.6.1925, HS 1.7.1925, US 27.6.1925.) 1930-luvulla kuitenkin varsinkin Ilkka kiinnitti huomiota opetuksen epäkohtiin. Lehti kirjoitti edelleen säästäväisyys mielessä, sillä edes maatalousopetuksen tehostamiseen ei tuntunut löytyvän varoja. Kesän 1939 kirjoitus osoittaa Ilkan rauhoittuneen harjoittamaan maltillista koulupolitiikkaa, jolla lehti tuki omaa hallituspuoluettaan ja ennen muuta sen opetusministeriä Uuno Hannulaa.

Sosialidemokraatti ei myöskään tukenut maatalousopetusta, mutta oli aatteensa mukaan valmis tukemaan yhteiskunnallisten ja luonnonhistoriallisten aineiden osuutta. Tästä aiheesta kirjoitti Helsingin Sanomat yllättäen vähiten. Sitä paitsi lehden kirjoitus syventyi keskikesällä ajankohtaiseen kansakoululaisten uintiharrastukseen. Ongelma oli ja on edelleen vakava. Mutta se osoitti, että lehti oli valmis siirtämään soinislaiseen tapaan koululle lisätehtäviä, vaikka entistenkin kanssa oli tarpeeksi töitä.

Uusi Suomi kirjoitti ahkerimmin koulun oppiaineista. Sen tekstit keskittyivät lähinnä maatalousopetukseen, raittiusopetukseen ja luokkaretkiin. Maatalous ei sopinut kaupunkilaiselle Uudelle Suomelle, mutta sillä itselläänkään ei ollut tarjota kaupunkien kansakoululaisille mitään muuta sopivaa käytännönläheistä oppiainetta. Sen sijaan lehti oli valmis opettamaan lisää uskontoa, kuten aiemmin on todettu. Raittiusopetus ja "kouluretkelyjen" korostaminen palvelivat hyvin Uuden Suomen ja kokoomuksen ajamaa isänmaallista linjaa.

Kun Uuden Suomen oppiainekirjoittelu ajankohtaisista aineista päättyi jo 1930-luvun alkuun, niin Hufvudstadsbladet aloitti vasta silloin. 1920-luvulla jälkimmäinen lehti joutui käyttämään paljon palstatilaansa kielipoliittisen hyökkäyksen torjumiseen. Lehti kritisoi 1930-luvun kansakoulun tuloksia, mikä on helppo ymmärtää sekä pula-ajan että lehden jatkuvasti vaatimien säästötoimien taustaa vasten. Toisaalta se esitti mielellään uusia didak-

tisia ja pedagogisia virtauksia ruotsinkielisille opettajille ja oppilaiden vanhemmille. Samoin se antoi runsaasti palstatilaa luonnonsuojelun elvyttämiseksi ja saamiseksi koulun yhdeksi tärkeäksi oppiaineeksi. Hufvudstadsbladet näyttää olleen varsin kriittinen ja uudistushaluinen kansakoulun oppiaineiden ja opetusmenetelmien mielipidevaikuttaja. Tällaiseen edistyksellisyyteen vaikutti varmaan lehden kannattama kansakoulun panostuotos -ajattelu sekä ruotsinkielisen kansakoulun vakiintunut tilanne. Ruotsinkielisten ei enää tarvinnut määrällisesti lisätä kansakouluja, mutta sen sijaan he saattoivat keskittyä koulun laadulliseen parantamiseen, johon 1930-luvun alenevat oppilasmäärät antoivat entistä paremmat mahdollisuudet.

Lehdet eivät olleet selvästikään kiinnostuneita opetussuunnitelmakokonaisuudesta, koska sillä ei näyttänyt voivan tehdä puoluepolitiikkaa. Toki lehdet kirjoittivat tässä mainittua enemmän kansakoulun oppiaineista, kuten on todettu tässä tekstissä uskonnonopetuksen yhteydessä. Lehtien alku-, erityis- ja jatko-opetuskeskustelun oppiainekirjoittelua olen tarkastellut jo aiemmin. (Männistö 1994, 224–229, 240–246, Männistö 2002, 194–216.)

Oppiaineilla tuettiin nuorta tasavaltaa

Entisen köyhän, yleistä valtiollista tunnustusta janoavan nuoren Suomen sekä maailman 15 vauraimman valtion ja kansainväliin yhteisöihin kuuluvan nykyisen Suomen välillä on suuri ero. 1920- ja 1930-luvuilla selvät poliittiset rajat puolueiden ja väestöryhmien välillä jakoivat kansaa. Samoin maaseudun asukkaat ja kaupunkilaiset sekä heidän tehtävänsä yhteiskunnassa nähtiin tuolloin eri tavalla. Kuitenkin tuolloin kuten nytkin vaadittiin kansalaisille ja kansakoululaisille perusoikeuksia eli ihmis-oikeuksia: oikeutta samanlaiseen opetukseen ja oppiaineeseen, mielipidevapautta, oikeutta eettiseen ja esteettiseen ajatteluun, ympäristön huomioonottamista jne. Nykyään koulukeskustelussa on aiempaa enemmän esillä opetuksen ja koulun kvaliteetti

sekä koululaisen henkilökohtaisen opetussuunnitelman huomiointi ja luovuuden kehittäminen.

1920- ja 1930-luvuilla uskonto oli Suomessa keskeinen oppiaine, jonka asemaa "amerikkalaismallisen" siveysopin pelättiin horjuttavan. Euroopassa ensimmäisen maailmansodan jälkeinen demokratia alettiin nähdä poliittisen ja taloudellisen epävakauden syynä. Nuori Suomi oli puolestaan huomannut, että paras hallintomalli maailmamme oli demokraattinen tasavalta. Tämän järjestelmän toiminnan takaamiseksi kansalaisten tuli tuntee yhteenkuuluvuutta, jota lisäsi mm. yhteinen uskonto. Koulu ja koululainen piti myös valjastaa nuoren Suomen itsenäisyyden takaajaksi.

Maanpuolustusopetuksen vaatimus nousi ajankohtaiseksi, kun diktaattorit kaatoivat demokratioita 1930-luvun Euroopassa. Maaseudun torppareille ja tilattomille jaettiin 1920-luvulla nuorena tasavallassamme omaa maata viljeltäväksi erittäin edullisilla hinnoilla ja valtion tuella. Eräänä tarkoituksena on jälkikäteen nähty maaseudun asukkaiden sitominen konkreettisesti puolustamaan omaa maataan. Samoin koulun piti opettaa oppilaansa puolustamaan demokraattista Suomea, tietämään paikkansa talouden ja yhteiskunnan tarpeellisena tuottavana osana eli ymmärtämään kunkin yksilön asema kokonaisuuden kannalta.

Suomen demokraattinen valtiojärjestelmä on kestänyt sata vuotta yli vaikeiden sota- ja talousvuosien. Ehkä pidimme järjestelmämme toimivuutta liiankin itsestään selvänä, koska koulun tehtäväksi on jälleen nostettu kansalaisvaikuttamisen opettaminen ja lisääminen. Koulun on nyt myös yritettävä kanavoida nuorten yksilöllinen aktiivisuus legitiimin yhteiskunnan hyödyksi. Nyt pidetään tärkeänä koulun tehtävänä hyvinvointivaltion ja korkean elintason ylläpitämistä sekä yksilöllistä opetusta yhteiskunnan varoilla.

Lähteet ja kirjallisuus

Painetut lähteet

Komiteamietintö 14/1925. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma. Helsinki 1925.

Suomen Asetuskokoelma 1920–1939

Valtiopäivät (VP) 1920–1939: asiakirjat (As.kirj.), liitteet ja pöytäkirjat (ptk)

Sanoma- ja aikauslehdet

Helsingin Sanomat 1918-1939 (HS).

Hufvudstadsbladet 1918-1939 (Hbl).

Ilkka 1918–1939.

Kansakoulun Lehti 1934 (KL).

Suomen Sosialidemokraatti 1918–1939 (SS).

Uusi Suomi 1919–1939 (US).

Kirjallisuus ja artikkelit

AROLA, PAULI. 2004. "Kirkkokansan nousu" vuonna 1922 – kansanliike vai poliittista ohjailua? Teoksessa Koulu kansakuntaa rakentamassa. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja XLII. Saarijärvi. SKHS.

AUTIO, VELI-MATTI. 1986. Opetusministeriön historia IV. Kirkollistoimikunta – Opetusministeriö. Ensimmäisen tasavallan kulttuuripolitiikka 1917–1944. Järvenpää.

HALILA, AIMO. 1950. Suomen kansakoululaitoksen historia IV. Oppivelvollisuuskoulun alkuvaiheet 1921–1939. Turku. WSOY.

MÄNNISTÖ, JYRKI. 1994. Sivistyksen kylvö. Suomen kansakoululaitos johtavien puoluelehtien mielenkiinnon kohteena vuosina 1918–1939. Acta Universitatis ser A vol. 395. Tampere.

- MÄNNISTÖ, JYRKI. 2002. Jatko-opetuksen juurruttaminen – puolen vuosisadan intressikiista. Teoksessa Kulttuurivaikuttajat ja koulut autonomian aikana arvojen rakentajina. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja XL. Jyväskylä. SKHS.
- SOIKKANEN, HANNU. 1987. Kohti kansanvaltaa 2, 1937–1944. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue. Puoluetoimikunta. Joensuu.
- SYVÄOJA, HANNU. 2004. Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja. Perussivistystä koko kansalle 1866–1977. Juva. PS-kustannus.
- TAKALA, TUOMAS. 1975. Koulun yhteiskuntaopetus ideologisen sääntelyn välineenä Suomessa v. 1917- 1975. Sosiologian ja sosiiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia n:o 13. Tampereen yliopisto.
- TAMMINEN, KALEVI. 1967. Kansakoulun uskonnon opetussuunnitelma vuosina 1912- 1939. Forssa.
- TURTOLA, MARTTI. 1992. Presidentti Konstantin Päts. Viro ja Suomi eri teillä. Keuruu. Otava.
- VOIPIO, AARNI. 1944. Mikael Soinisen elämä. Helsinki. Otava.